

Оглядове досьє щодо підтримки українських експортерів та стану і тенденцій розвитку українського експорту*

Анотація. У досьє наведено огляд інструментів і програм підтримки українських експортерів, а також аналіз стану і тенденцій розвитку українського експорту.

Ключові слова: експорт товарів та послуг, національний товаровиробник, структура експорту, державна підтримка.

Основна частина. Розвиток українського експорту є ключовим фактором зростання обсягу внутрішнього валового продукту, підвищення конкурентоздатності економіки, покращення зовнішньоторговельного балансу, впізнаваності та репутації українських товарів у світі. Тому підтримка підприємств-експортерів має бути одним із пріоритетів держави (розвиток транспортної інфраструктури, фінансування та кредитування, консультативна допомога тощо).

Наразі в Україні, крім інструментів і програм, доступних українському бізнесу в цілому (наприклад, у рамках державної політики «Зроблено в Україні»¹), доступна державна підтримка відповідно до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» через Експортно-кредитне агентство (далі – ЕКА) (Рис. 1).

Рис. 1.

¹ Зроблено в Україні. Вебсайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2ed8e355-81de-49ea-9bdd-ba28db7e0710&title=ZroblenoVUkraini>

Після внесення у 2022 році змін до названого Закону та збільшення статутного капіталу ЕКА, агентство активізувало свою діяльність, особливо це стосується страхування (Рис. 2)². Водночас слід зазначити, що пунктом 99 Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2024 рік³ було передбачено розробку та прийняття законодавчого акта щодо збільшення статутного капіталу ЕКА та запровадження нових продуктів ЕКА, однак такий акт не було прийнято.

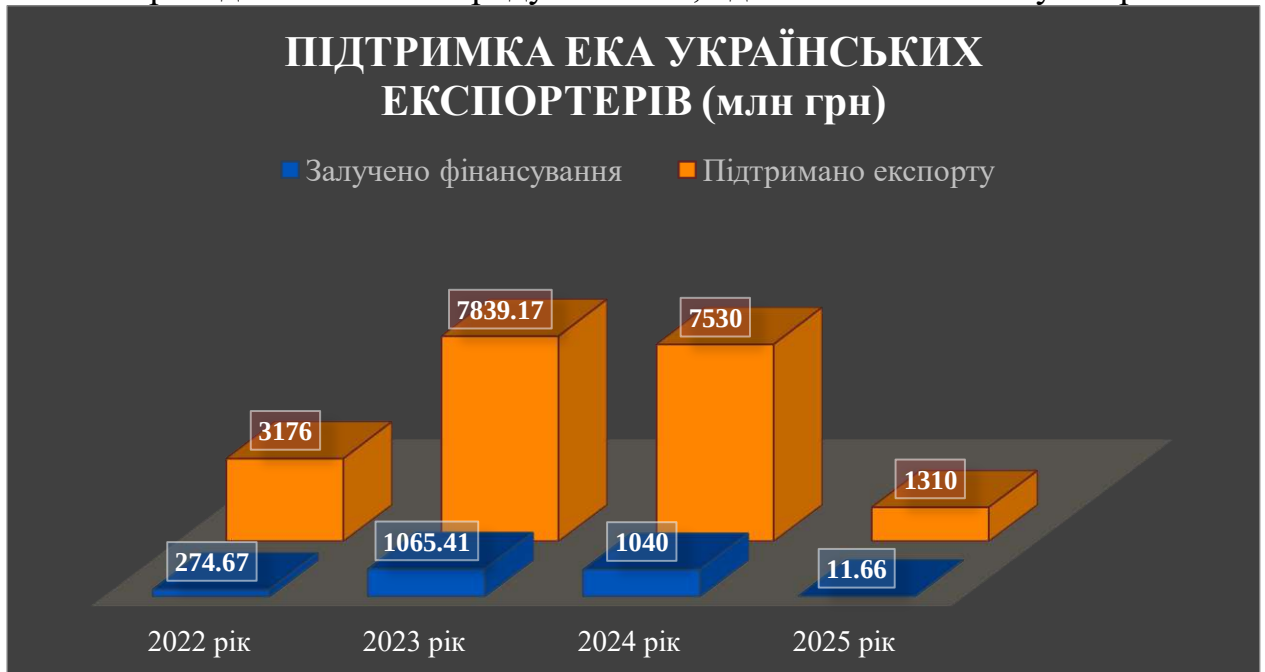

Рис. 2.

Важливим заходом підтримки українських експортерів є страхування воєнних ризиків. Наразі Європейський банк реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР) та провідний надавач професійних послуг Аоп запускають інноваційну програму страхування воєнних ризиків для України, яка має розширити можливості відповідного страхування⁴. У цьому контексті також варто звернути увагу на зареєстрований у Верховній Раді України законопроект щодо страхування воєнних ризиків⁵. Створення комплексної системи страхування воєнних ризиків забезпечить, зокрема, страхування постачання українських товарів до інших країн світу⁶.

Розвиток транспортних мереж і необхідної інфраструктури для експортерів має забезпечити реалізація заходів, передбачених Стратегією розвитку та розбудови прикордонної інфраструктури з державами-членами Європейського Союзу та Молдовою до 2030 року і планом заходів з її реалізації

² За даними вебсайту ЕКА. URL: <https://www.eca.gov.ua/#results>

³ План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2024 рік: затверджено Постановою Верховної Ради України від 06.02.2024 № 3561-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3561-20#n17>

⁴ ЄБРР та Аоп запускають інноваційну програму страхування воєнних ризиків для України. Вебсайт ЄБРР. URL: <https://www.ebrd.com/insurance-facility-for-ukraine-ukr>

⁵ Про систему страхування воєнних ризиків: проект Закону України від 30.12.2024 реєстр. № 12372. Вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55532>

⁶ Мінекономіки та НБУ презентували систему страхування воєнних ризиків. Вебсайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=aabc6cca-645b-4cdd-9229-324780878348&title=StrakhuvanniaVonnikhRizikiv>

у 2024–2030 роках⁷, а також Національною транспортною стратегією України на період до 2030 року та планом заходів з її реалізації у 2025–2027 роках⁸. Зазначені документи враховують, зокрема, норми Регламенту (ЄС) 2024/1679 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року про керівні принципи Союзу щодо розвитку транс'європейської транспортної мережі, внесення змін до Регламентів (ЄС) 2021/1153 та (ЄС) 913/2010 та скасування Регламенту (ЄС) 1315/2013⁹.

Інформаційну й консультаційну допомогу українським експортерам і підприємствам, що мають намір вийти на зовнішні ринки, надають безліч організацій та ресурсів. На Рис. 3 наведено деякі з них із переліком послуг, що надаються.

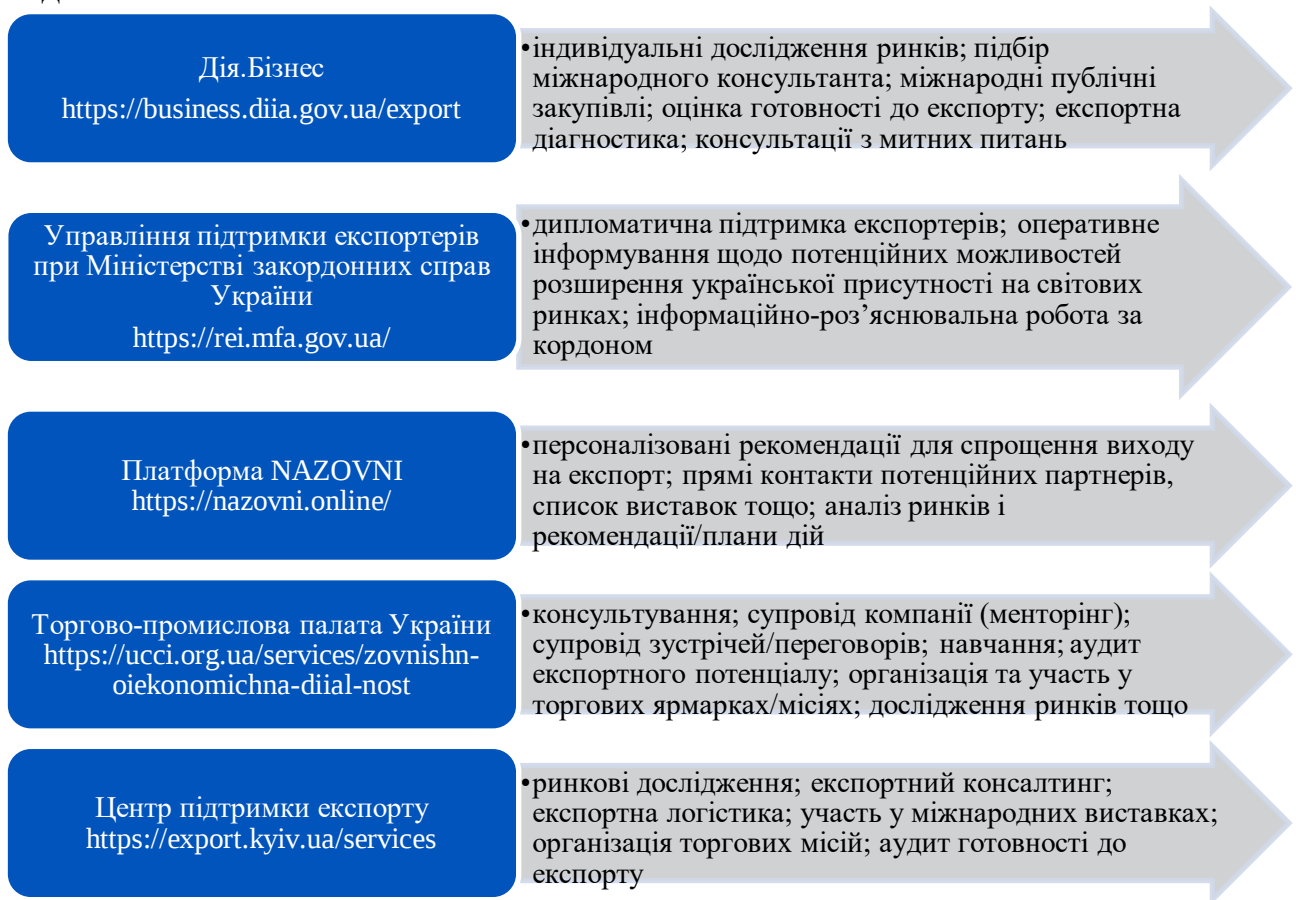

Рис. 3.

⁷ Про схвалення Стратегії розвитку та розбудови прикордонної інфраструктури з країнами Європейського Союзу та Республікою Молдова до 2030 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2030 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.12.2024 № 1337-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1337-2024-%D1%80#top>

⁸ Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 № 1550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-2024-%D0%BF#Text>

⁹ Regulation (EU) 2024/1679 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on Union guidelines for the development of the trans-European transport network, amending Regulations (EU) 2021/1153 and (EU) No 913/2010 and repealing Regulation (EU) № 1315/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1679>

Важливим нам видається проєкт, який збираються запустити ЄБРР у партнерстві з Endeavor Global¹⁰. Українська філія організації¹¹ підтримуватиме high-impact підприємців, пропонуючи їм менторство, нетворкінг та інвестиційні можливості, що сприяють розвитку та масштабуванню бізнесу як на території країни, так і за її межами.

Дані щодо підтримки експортерів зібрані в Каталозі інструментів із просування експорту¹².

За даними Державної митної служби, у 2024 році товарообіг України досяг 112,3 млрд дол. США, що на 13 % більше порівняно з 2023 роком (99,4 млрд дол. США). У цілому 2024 року експорт зріс на 16 %, досягнувши 41,6 млрд дол. США порівняно з 36 млрд дол. США у 2023 році¹³. Топ-3 товарів, що експортувалися з України, та топ країн-імпортерів української продукції наведено на Рис. 4 та 5.

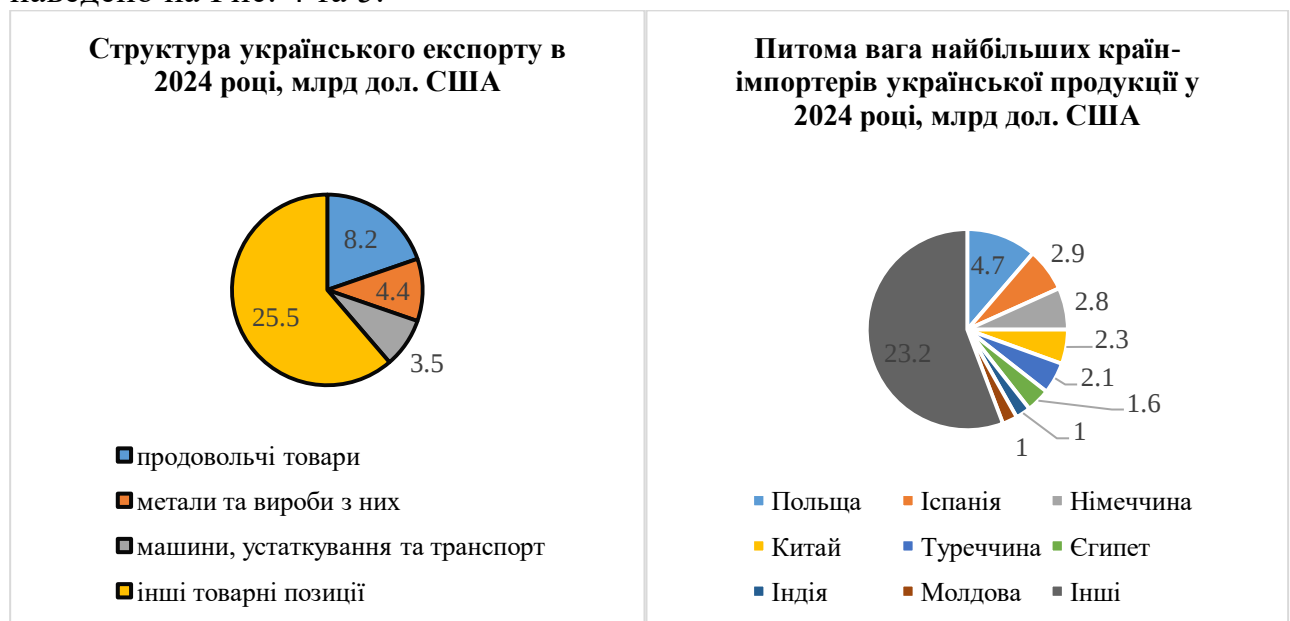

Рис. 4.

Рис. 5.

У 2024 році до Державного бюджету України надійшло 311,3 млн грн від експорту товарів, що підлягали вивізному миту. У 2023 році ця сума була більшою – 559,2 млн грн. У ваговому вимірі експорт склав 131,2 млн т, що на 30,8 млн т (тобто на 30,8 %) більше, ніж минулого року.

За даними Державної служби статистики України, експорт товарів у 2024 році становив 41,733 млрд дол. США, що на 15,3 % більше обсягів 2023 року¹⁴. Водночас дані щодо експорту послуг за 2024 рік на вебсайті відсутні (див. розділ «Зовнішня торгівля послугами»). У 2023 році обсяг експортованих

¹⁰ ЄБРР зобов'язався надати нове фінансування та підтримку Україні на Конференції з відновлення. Вебсайт ЄБРР. URL: <https://www.ebrd.com/ebd-commits-new-funding-and-support-for-ukraine-at-recovery-conference-ukr#:~:text=>

¹¹ Endeavor. URL: <https://endeavor.org/entrepreneur-experience/>

¹² Каталог інструментів з просування експорту. Вебсайт Дія.Бізнес. URL: https://business.dia.gov.ua/export_promotion_catalogue

¹³ За 2024 рік товарообіг України склав \$112,3 млрд. Вебсайт ДМС України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-2024-rik-tovaroobig-ukrayini-sklav-1123-mlrd-1966>

¹⁴ Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Вебсайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

послуг оцінювався у 8,992 млрд дол. США, а найбільшу частку в експорті складали послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги (37,6 % експорту послуг) та транспортні послуги (35,4 %).

На сайті Національного банку України наведено статистику лише за три квартали 2024 року¹⁵, що унеможливило належний аналіз даних.

У Табл. 1 наведено дані Державної служби статистики України щодо експорту в розрізі груп товарів за 2023 та 2024 роки. Аналіз цих даних свідчить, що експорт зріс за всіма групами товарів, крім маси з деревини та зброї. Водночас структура експорту майже не змінюється. Помітне падіння (з 15,6 до 13,8 %) продемонстрував тільки експорт жирів та олій тваринного або рослинного походження, а помітне зростання – експорт мінеральних продуктів (з 6,7 до 8,2 %).

Таблиця 1

Експорт товарів з України (2023–2024 роки)

Назва товарів та розділ згідно з УКТЗЕД	Експорт 2023 рік		Експорт 2024 рік		
	тис. дол. США	у % від загального обсягу	тис. дол. США	у % порівняно з 2023 р.	у % від загального обсягу
Разом	36182903	100	41733116,1	115,3	100
у тому числі:					
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1363233	3,8	1643521,5	120,6	3,9
II. Продукти рослинного походження	11716694	32,4	13527637,7	115,5	32,4
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	5649064	15,6	5756425,8	101,9	13,8
IV. Готові харчові продукти	3271695	9	3755722,9	114,8	9,0
V. Мінеральні продукти	2415051	6,7	3432356,1	142,1	8,2
VI. Продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості	888199,3	2,5	973130,1	109,6	2,3
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	323433,2	0,9	348751,1	107,8	0,8
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	78118,9	0,2	105532,1	135,1	0,3
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	239829,2	0,6	1465659,5	98,1	3,5
IX. Деревина і вироби з деревини	1493431	4,1	239829,2	104,5	0,6
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	354321,8	1	610921,2	172,4	1,5
XII. Взуття, головні убори, парасольки	66867,5	0,2	145120,2	217,0	0,3

¹⁵ Статистика зовнішнього сектору. Вебсайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	295920,6	0,8	326033,2	110,2	0,8
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	14489,2	0	43411,8	299,6	0,1
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	3916298	10,8	4456346,9	113,8	10,7
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	2621476	7,2	3142905,5	119,9	7,5
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	343320,9	0,9	431747,3	125,8	1,0
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	103993,7	0,3	104139,8	100,1	0,2
XIX. Зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя	2785,1	0	1833,0	65,8	0,0
XX. Різні промислові товари	934797	2,6	1061082,4	113,5	2,5
XXI. Твори мистецтва	1115,9	0	15155,0	1358,1	0,0

За даними Дія.Бізнес, лідером з експорту в 2024 році став продукт агропереробки – соняшникова олія (понад 5 млрд дол. США). Також із продукції агропереробки експортовано: шрот соняшниковий – на понад 1 млрд дол. США; м'ясо птиці – на 945 млн дол. США; цукор – на 408 млн дол. США; олію соєву – на 311 млн дол. США.

Відроджується також металургійний експорт. Так, у 2024 році Україна експортувала (у млн дол. США): напівфабрикатів із заліза – на 927,5; гарячекатаного прокату – на 802; чавуну – на 500; труб – на 577.

Значні обсяги експорту у 2024 році склали сировина (у млрд дол. США): кукурудза – на 4,9; пшениця – на 3,68; залізна руда – на 2,75; соя – на 1,29¹⁶.

Таким чином, продовжує переважати експорт з України сировини та продуктів первинної (незначної) переробки.

Наприкінці 2023 року Дослідницька служба Верховної Ради України провела дослідження¹⁷, в якому було визначено пріоритетні галузі економіки для України. Серед експортоорієнтованих галузей (секторів), які мають потенціал для найбільшого росту та впливу на ВВП в умовах жорсткої світової конкуренції, було названо агропромисловий комплекс, сектор ІТ-технологій, металургію, включаючи «зелену сталь», видобуток та переробку (по можливості максимальну) корисних копалин, зокрема критичних матеріалів, а після закінчення збройної агресії – також оборонно-промисловий комплекс (далі – ОПК). Висновки та рекомендації цього дослідження актуальні й дотепер, про що свідчать вище наведені дані та висновки провідних аналітичних центрів¹⁸.

¹⁶ У 2024 році Україна збільшила експорт на 13,4 %. Вебсайт Дія Бізнес. URL: <https://export.gov.ua/news/u-2024-rotsi-ukraina-zbilshyla-eksport-na-134>

¹⁷ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо визначення стратегічних та пріоритетних галузей, напрямів, секторів економіки. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/econ_fin_policy/analytical_notes-fpol/74364.html

¹⁸ Див., наприклад: The Impact of Ukraine's Accession on the EU's Economy. Website CEPS (Centre for European Policy Studies). URL: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/the-impact-of-ukraines-accession-on-the-eus-economy/>

Пропонуємо розглянути тенденції в названих галузях (секторах) у 2024 році, викладені в Табл. 2 (крім ОПК та використання критичних матеріалів, експорт продукції яких залишається для майбутньої перспективи).

Таблиця 2

№ з/п	Галузь/сектор	% експорту*	Тенденції у 2024 році
1.	Агропромисловий комплекс	59,1	- незначне зменшення частки в загальному експорті товарів (60,8 % у 2023 році); - найбільша частка експорту в грошовому еквіваленті (понад 5 млрд дол. США) – це продукт переробки (соняшникова олія). Водночас експорт кукурудзи – 4,9 млрд дол. США, що разом з іншими непереробленими продуктами зберігає «левову» частку сировини у структурі експорту АПК; - труднощі з транспортуванням продукції до держав-членів ЄС; - у цілому цей сектор забезпечив 59,3 % (24,7 млрд дол. США) валютних надходжень до Державного бюджету України від експорту; - понад 50 % продукції направлено на ринок ЄС¹⁹.
2.	Сектор ІТ-технологій	37,6 (експорту послуг у 2023 році)	- демонструє другий рік поспіль незначне падіння (за деякими даними, у 2024 році складав лише 4 % експорту); - незначне скорочення кількості зайнятих працівників у секторі; - переорієнтація на напрям безпеки та оборони; - проблеми через блекаути, мобілізацію працівників та збільшення податків (нестабільну податкову політику)²⁰; - створення об'єднуючих платформ, альянсів (наприклад, платформи CodeUA – маркетплейс, що об'єднує українські ІТ-компанії; участь в Європейському альянсі стартап-націй (ESNA)).
3.	Металургія	10,7 (разом із сировиною)	- позитивна динаміка відновлення та зростання експорту; - продовжує домінувати продукція з низьким ступенем переробки; - хоча держави-члени ЄС продовжують залишатися основними експортерами, через

* За даними Державної служби статистики України.

¹⁹ Більше інформації в Outlook for Ukrainian agricultural market. Вебсайт Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» (УКАБ). URL: <https://ucab.ua/files/2024/2025%20Outlook.pdf>

²⁰ Мобілізація, рецесія і міграція до 12000 фахівців: що чекає на ІТ-бізнес в Україні у 2025. URL: https://24tv.ua/it-ukrayini-2025-prognoz-shho-bude-it-yak-vplivaye-mobilizatsiya_n2706401; Скільки платять мобілізованим аїтівцям і яка зарплата в ІТ: головне з дослідження IT Research. URL: https://24tv.ua/serednya-zarplata-it-platyat-mobilizovanim-aytivtsyam-ukrayini_n2695776

			геополітичну ситуацію та логістичні труднощі українські виробники активно шукають нові ринки в Азії та Африці ²¹ ; - нестабільне постачання сировини та блекауту вплинули на виробництво.
--	--	--	---

У 2025 році, на нашу думку, АПК залишиться лідером в експорті товарів в Україні. Основним викликом може стати переорієнтація на нові ринки збуту продукції (або розширення існуючих поза межами ЄС) та пов'язані з нею потенційні логістичні проблеми. Насамперед така переорієнтація обумовлена відновленням дії квот на ввезення сільськогосподарської продукції до ЄС. ІТ-сектор може продемонструвати подальше падіння через проблеми з браком спеціалістів, а також через труднощі з укладенням міжнародних контрактів, проблеми з енергопостачанням та релокацію бізнесу в інші країни²². Цей сектор залишається перспективним і може швидко відновитися після закінчення активної фази збройної агресії. Металургія, на нашу думку, продемонструє у 2025 році незначне зростання, водночас логістична ситуація, зростання тарифів на енергоносії та падіння попиту на сталь (і жорстка конкуренція з боку Китаю у цій сфері) не є сприятливими для українських виробників²³. Прибуткова частина від експорту може зрости завдяки впровадженню технологій глибшої переробки, а отже, і підвищенню цін на експортну продукцію.

Узагальнені висновки.

В умовах повномасштабного вторгнення та постійного дефіциту державного бюджету підтримка вітчизняного виробника, зокрема орієнтованого на експорт, має особливу вагу. Потребують подальшого вирішення логістичні проблеми (рішення мають включати не тільки забезпечення транспортних коридорів, а й складської інфраструктури як у межах, так і поза межами України). Велику роль у просуванні українських товарів за кордоном також відіграють торгові місії та участь у міжнародних виставках, ярмарках і інших заходах. Цікавою й корисною також видається ідея віртуальних торгових місій²⁴.

Фінансова підтримка українських експортерів має бути виражена в належному доступі до фінансових, зокрема недорогих кредитних, ресурсів, особливо що стосується малого та середнього бізнесу. Вона може бути ефективнішою в разі створення комплексних програм – таких, як, наприклад, партнерська програма від Ощадбанку «Мій експорт»²⁵, яка включає не тільки пільгові тарифи обслуговування в банку, а й доступ до пільгових кредитних і грантових програм, особливі пропозиції «Нової пошти» з доставки експортних товарів, а також навчання та консультації. Для малих і середніх підприємств

²¹ Роман Анзін – генеральний директор компанії VARTIS: Як металургійному експорту стати драйвером економічного розвитку? Вебсайт компанії VARTIS. URL: <https://vartis-metal.com.ua/ukrainskyj-metalurhijnyj-eksport-vyklyky-ta-perspektyvy/>

²² Топ-50 ІТ-компаній України, зима 2025: вплив фахівців зменшується, компанії поживляють найм. Вебсайт DOU. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/top-50-winter-2025/>

²³ Українська металургія досягла піку у 2024 році: що далі? Вебсайт GMK Center. URL: <https://gmk.center.ua/infographic/ukrainska-metalurgiya-dosyagla-pika-u-2024-roci-shho-dali/>

²⁴ Див., наприклад, вебсайт ICC Ukraine. URL: <https://iccua.org/>

²⁵ Експортуйте без переplat. Вебсайт Ощадбанка. URL: <https://www.oschadbank.ua/msb/mij-export>

залишається актуальним створення експортних асоціацій, що могло б допомогти їм вийти на зовнішні ринки.

Для вітчизняної металургії шляхами вирішення проблем у масштабуванні виробництва та переході на глибшу переробку можуть бути утворення спеціалізованих кластерів і надання податкових кредитів для підприємств, що інвестують у виробництво готових металовиробів. Податкові кредити також були б корисними для підприємств хімічної промисловості як енерговитратних виробництв.

Загалом поточні тенденції та тренди в експортній діяльності підприємств України є перспективними й можуть активніше розвиватися, зокрема якщо на державному рівні активізується просування інформації про перспективи виходу на зовнішні ринки, оскільки український бізнес, особливо малий та середній, видається недостатньо поінформованим у цій сфері. Інформування можливо поєднати, наприклад, із наданням пільгових кредитів або преференцій за програмою «Зроблено в Україні».

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*